

การนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน*

A Proposed Model of Art and Cultural Learning Management:

A Case Study of Khlong Dan Bangkhunthian

นางสาวสุทธิดา มนทिरารักษ์**

Sutthida Monthirarak

รองศาสตราจารย์ สมโภชน์ ทองแดง***

Assoc. Prof. Sompote Thongdaeng

อาจารย์ ดร. โสมฉาย บุญญานันต์****

Soamshine Boonyananta, Ph.D.

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากการสังเกต และสืบค้นข้อมูลพื้นฐานของแหล่งเรียนรู้ในเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน สัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้จำนวน 30 คน และบุคคลในพื้นที่จำนวน 5 คน โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ แบบบันทึกแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม แบบสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม และเครื่องมือสำหรับประเมินคุณภาพของรูปแบบ ได้แก่ แบบสังเกตพฤติกรรมผู้ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ร่วมกิจกรรมในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ตรวจสอบรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และทดลองจัดการเรียนรู้

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันของแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียนที่เหมาะสมในการจัดการเรียนรู้มีจำนวน 10 แหล่ง โดยมีรูปแบบในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม แบ่งเป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ด้านวัตถุประสงค์ ต้องกำหนดให้ผู้ร่วมกิจกรรมเกิดความรู้ความเข้าใจทางศิลปวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ในเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน และเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม 2) ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ต้องคัดสรรจากความสอดคล้องของเนื้อหาที่จะเรียนรู้นับตั้งแต่การเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง ต้องให้ความสำคัญกับความสะดวกในการเดินทาง และความสะอาดของสถานที่ 3) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ต้องบรรยายให้ความรู้เบื้องต้นจากนั้นจึงนำเข้าสู่การชมสถานที่จริง โดยมีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมแบ่งเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้ 3.1) ขั้นเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม 3.2) ขั้นตอนการเดินทางเรียนรู้ 3.3) ขั้นบันทึกข้อมูลการเรียนรู้ 3.4) ขั้นสรุปผลการเดินทาง 3.5) ขั้นแบ่งปันข้อค้นพบ และ 3.6) ขั้นประเมินความพึงพอใจในการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม และ 4) ด้านการประเมินผลการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ต้องประเมินสภาพจริงโดยการสังเกตพฤติกรรม และสอบถามความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมหลังการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ สำหรับการทดลองใช้รูปแบบ พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระหว่างการจัดกิจกรรมของผู้ร่วมกิจกรรมโดยผู้วิจัย และการประเมินความพึงพอใจโดยผู้ร่วมกิจกรรมมีความสอดคล้องกัน โดยผู้ร่วมกิจกรรมมีความสนใจในการเรียนรู้ และร่วมกันตรวจสอบข้อมูลเพื่อเรียนรู้เรื่องราวทางศิลปวัฒนธรรมอย่างถูกต้อง พร้อมให้ความคิดเห็นว่าการเรียนรู้ในครั้งนี้ส่งผลให้ทราบถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมในเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน เกิดความประทับใจในมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้พบ และส่งเสริมให้เกิดการเห็นคุณค่าซึ่งจะพัฒนาไปเป็นการรวมพลังในการอนุรักษ์ต่อไป

* ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** นิสิตมหาบัณฑิตสาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail Address: Sutthida.Mo@student.chula.ac.th

*** อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail Address: Sompote.T@Chula.ac.th

**** อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail Address: Soamshine.B@chula.ac.th

ISSN1905-4491

Abstract

The purposes of the research were: 1) to study the current cultural resources in Khlong Dan Bangkhunthian, and 2) to improve the cultural learning format using the case study of Khlong Dan Bangkhunthian. The research was conducted using qualitative research method in the designated area of Khlong Dan Bangkhunthian. The purposive sample comprised 30 cultural experts, cultural studies professionals, cultural experienced participants and 5 locals. Cultural memorandum and a survey of the cultural participants were used as research instruments, along with the participant's behavioural survey and the participant's satisfaction survey as the module analysis. Then, the results were analyzed to test and create the cultural module for the case study of Khlong Dan Bangkhunthian, and reviewed by supervisors.

The results from this study indicate that there were 10 current cultural locations in Khlong Dan Bangkhunthian suitable for educational purposes considering time and limited transportation. This module is divided into 4 components as follows: 1) Purposes: to gain better understanding of arts and culture through the Khlong Dan Route and to be aware of the importance of cultural preservation; 2) Cultural places: to select the right cultural context using an easily accessible route and consider the location's cleanliness; 3) Activities: to introduce the venues before the visit. The procedures are classified into 6 stages as follows: 3.1 Preparation, 3.2 Exploration, 3.3 Documentation, 3.4 Conclusion, 3.5 Distribution, and 3.6 Evaluation. 4) Evaluation: to evaluate from the actual condition and the questionnaire on satisfaction after this module. The results of the participant's behavioral survey and the participant's satisfactory survey were correlated. The participants expressed their interest in the module, reviewed the factual information of the cultural resources, and commented that this module educated them on the value of the cultural resources in Khlong Dan Bangkhunthian and made them appreciate the importance of retaining and protecting the art and cultural resources.

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้/ ศิลปวัฒนธรรม/ คลองด่าน/ บางขุนเทียน

KEYWORDS: LEARNING MANAGEMENT/ ART AND CULTURAL/ KHLONG DAN/ BANGKHUNTHIAN

บทนำ

ศิลปวัฒนธรรมเป็นมรดกอย่างหนึ่งของชาติซึ่งวัฒนธรรมเปรียบเสมือนภาพสะท้อนวิถีชีวิตจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง (กาญจนา แก้วเทพ, 2538) ผสานกับความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปกรรมที่มีแบบแผนของตนเองเด่นชัด ประยุกต์และพัฒนาแบบแผนอย่างต่อเนื่อง ทว่าสภาพสังคมในปัจจุบันมีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาเทคโนโลยี คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมจึงถูกกลดทอนไปตามความสนใจของยุคสมัย (ประยูร อุลุชาฎะ, 2550) การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมเป็นกระบวนการหนึ่งที่สร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมของชุมชน ก่อให้เกิดความรักและหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมซึ่งจะพัฒนาไปเป็นความคิดร่วมมือทำนุบำรุงรักษาตามลำดับ (กรมวิชาการ, 2540) สำหรับการจัดการเรียนการสอนทางศิลปะไทยในปัจจุบันมีการใช้สื่อประกอบการบรรยายด้วยโปรแกรม PowerPoint มากที่สุด (رينฤทัย รอดสุวรรณ, 2554) แต่สื่อที่เหมาะสมในเรียนรู้ทางศิลปะไทยมากที่สุด คือ การนำผู้เรียนไปชมขั้นตอนการปฏิบัติงานจริง สอนในสถานที่จริงหรือวิธีการศึกษานอกสถานที่ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสวงหาคำตอบจากประสบการณ์ตรง กระบวนการดังกล่าวเป็นการสร้างความสนใจของผู้เรียนและเป็นกิจกรรมที่มีคุณค่ามาก (นิภาพร ย่องเจริญ, 2551) โดยการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ต้องใช้หลักการจัดการศึกษาในวิถีชุมชนซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการเชื่อมโยงการศึกษาเข้ากับวัฒนธรรมชุมชน และต้องคำนึงถึงองค์ประกอบด้านวัฒนธรรมและค่านิยมของสังคม (สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541) โดยมีหลักในการจัดการเรียนรู้ ดังนี้ 1. กำหนดจุดมุ่งหมายในการจัดการเรียนรู้และเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้อง 2. วิเคราะห์เนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะนำมาจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน 3. ออกแบบเก็บข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 4. สำรวจและบันทึกข้อมูล 5. จัดทำแฟ้มเก็บรวบรวมข้อมูล 6. ศึกษาวิเคราะห์และจัดทำกระบวนการเรียนรู้ 7. เตรียมการจัดการเรียนรู้โดยเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีสาระสำคัญ เกณฑ์การวัดผลและการประเมินผลการเรียนรู้ 8. ปฏิบัติตามแผนการจัดการเรียนรู้ 9. วัดผลและประเมินผลตามจุดประสงค์การเรียนรู้ (ปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันท์, 2557)

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ กำหนดกรณีศึกษาที่เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ซึ่งเป็นเส้นทางสายประวัติศาสตร์ซึ่งมีเรื่องราวความเป็นมาอันยาวนาน นับตั้งแต่แม่น้ำเจ้าพระยาสมัยโบราณที่ไหลลงมาจากทางเหนือ เมื่อถึงปากคลองบางกอกน้อย ลำแม่น้ำสายเดิมไหลไปทางคลองบางกอกน้อยวกไปออกคลองบางกอกใหญ่หรือคลองบางหลวงแล้วไปออกอ่าวไทย จึงกล่าวได้ว่า คลองบางกอกน้อยและคลองบางกอกใหญ่เป็นแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม บริเวณคลองบางกอกใหญ่หรือคลองบางหลวง มีคลองแยกสายหนึ่งชื่อคลองด่าน เชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิมกับปากแม่น้ำท่าจีน จังหวัดสมุทรสาคร ที่อยู่ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ คลองด่านมีความสำคัญตั้งแต่สมัยอยุธยา เพราะเป็นเส้นทางคมนาคม เรียกว่า “เส้นทางคลองด่าน” ซึ่งเป็นเส้นทางสำหรับการเดินทางออกทะเลและไปยังบ้านเมืองที่อยู่ทางใต้และทางตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2544) และศิลปกรรมที่พบโดยส่วนมากเป็นรูปแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ 3 (สันติ เล็กสุขุม, 2550) เส้นทางสายนี้เป็นเส้นทางที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมของชาวสยามตั้งแต่ยุคก่อนกรุงศรีอยุธยาจนถึงทุกวันนี้ สมควร

ที่จะต้องมีการศึกษาในระดับเจาะลึกลงไปให้กว้างขวางมากขึ้น (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2544) ซึ่งในปัจจุบันยังไม่มี การศึกษาและจัดระบบของสถานที่สำคัญในเส้นทางดังกล่าวเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการเรียนรู้ทาง ศิลปวัฒนธรรม ที่ส่งเสริมการสร้างประสบการณ์ซึ่งสนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ แสวงหาความรู้ และ เรียนรู้ด้วยตนเองจะส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างเข้าใจ เกิดความตระหนัก และเห็นคุณค่า ศิลปวัฒนธรรม (ชุดิมา เวทการ, 2551) โดยเฉพาะผู้เรียนอายุ 21 – 40 หรือวัยผู้ใหญ่ตอนต้นซึ่งเป็นช่วงวัยที่ บรรลุนิติภาวะ สามารถคิดพิจารณาและประเมินสถานการณ์อย่างมีเหตุผลก่อนที่จะตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2530) มีปัจจัยที่เอื้อต่อการศึกษาในสิ่งที่สนใจ และสามารถดูแลความปลอดภัยของ ตนเองในการเดินทางระหว่างการเรียนรู้ตามเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียนได้ การนำเสนอรูปแบบการ จัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเพื่อจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการเรียนรู้ใน ศตวรรษที่ 21 ซึ่งเน้นรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยผู้เรียนได้เรียนรู้พร้อมนำความรู้ และทักษะการคิด อย่างมีวิจารณญาณมาใช้ในสถานการณ์ต่างๆ มีทักษะการเรียนรู้ที่ส่งผลให้เกิดการเชื่อมโยงเหตุและผลด้วย ตนเอง เรียนรู้ในมิติของตนเองและผู้อื่นผ่านแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เกิดการค้นพบอยู่เสมอซึ่งส่งเสริมและ พัฒนาทักษะการเรียนรู้ ตลอดจนศักยภาพที่ส่งผลต่อการพัฒนาอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ (พิมพ์พันธ์ เดชะ คุปต์ และพะเยาว์ ยินดีสุข, 2557)

จากปัจจัยดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการสำรวจ และศึกษาเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน เพื่อจัดระบบของสถานที่สำคัญในเส้นทางดังกล่าว พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการเรียนรู้ ทางศิลปวัฒนธรรมและสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้ ทางศิลปวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นส่วนสนับสนุน และเป็นแนวทางในการ จัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งจะพัฒนาไปเป็นพื้นฐานในการอนุรักษ์ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บาง ขุนเทียน
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุน เทียน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยกำหนดพื้นที่ศึกษา คือ เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ซึ่งเส้นทางดังกล่าวปัจจุบันอยู่ในพื้นที่ของเขตจอมทองและบางขุนเทียนของ กรุงเทพมหานคร รวมถึงผู้คนในพื้นที่ และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย แบ่งเป็น 4 กลุ่ม โดยการเลือกแบบ เจาะจง ได้แก่

1. ผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษาและ/หรือศิลปวัฒนธรรมที่มีผลงานเผยแพร่ในวงวิชาการ ไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 5 ท่าน
2. ผู้เชี่ยวชาญทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 5 ท่าน
3. ผู้เรียนที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง อายุ 21 – 30 ปี จำนวน 10 คน และอายุ 31 – 40 ปี จำนวน 10 คน
4. ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ไม่ต่ำกว่า 20 ปี จำนวน 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. เครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

1.1 แบบบันทึกแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม มีลักษณะเป็นแบบบันทึกสภาพของแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ในปัจจุบัน โดยบันทึกสภาพปัจจุบันของแหล่งเรียนรู้แต่ละแหล่ง และข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ ความเหมาะสมสำหรับการนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ รายละเอียดอื่นๆ ของแหล่งเรียนรู้ที่พบระหว่างการลงพื้นที่ภาคสนาม

1.2 แบบสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่วิจัย มีลักษณะเป็นแบบบันทึกการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่วิจัย ในลักษณะแบบบันทึกภาพและคำถามปลายเปิด (Open Ended) โดยบันทึกความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อมูลในพื้นที่ศึกษา และบริบทของการจัดการเรียนรู้ในพื้นที่ รวมถึงแหล่งเรียนรู้และกิจกรรมที่แนะนำ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลสำหรับวิเคราะห์ในการจัดการเรียนรู้

1.3 แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษาและ/หรือศิลปวัฒนธรรม จำนวน 5 ท่าน มีลักษณะเป็นแบบบันทึกความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ในลักษณะคำถามปลายเปิด (Open Ended) โดยบันทึกความคิดเห็นจากประสบการณ์การเข้าร่วมหรือเป็นผู้จัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม รูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสม ขั้นตอนและวิธีการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ในเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน รวมถึงคุณสมบัติของแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนแนวโน้ม และสิ่งที่อยากให้เกิดการพัฒนาในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

1.4 แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม จำนวน 5 ท่าน มีลักษณะเป็นแบบบันทึกความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ในลักษณะคำถามปลายเปิด (Open Ended) โดยบันทึกความคิดเห็นจากประสบการณ์การในการเป็นผู้จัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม รูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสม ขั้นตอนและวิธีการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ในเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน รวมถึงคุณสมบัติของแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนแนวโน้มและสิ่งที่อยากให้เกิดการพัฒนาในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

1.5 แบบสัมภาษณ์บุคคลที่เคยมีประสบการณ์ในการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง อายุ 21-30 ปี จำนวน 10 คน และอายุ 31-40 ปี จำนวน 10 คน มีลักษณะเป็นแบบบันทึกความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ในลักษณะคำถามปลายเปิด (Open Ended) โดยบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับ

ความคิดเห็นจากประสบการณ์ในการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ประเภทของกิจกรรมและแหล่งเรียนรู้ที่สนใจ ตลอดจนตัวอย่างกิจกรรมเคยเรียนรู้และประทับใจ

2. เครื่องมือสำหรับประเมินคุณภาพของรูปแบบ

2.1 แบบสังเกตพฤติกรรมผู้ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม มีลักษณะเป็นแบบบันทึกภาพและประเมินการสังเกตการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของผู้เรียน โดยบันทึกพฤติกรรมระหว่างการเรียนรู้ที่ปรากฏ ในด้านความสนใจต่อสิ่งที่เรียนรู้ การติดตามเนื้อหาในการเรียนรู้โดยตั้งคำถามหรือตอบคำถามเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ การสังเกต การแสดงความคิดเห็น และการอธิบายถึงสิ่งที่ได้รับการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

2.2 แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ร่วมกิจกรรมในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม มีลักษณะเป็นสอบถามความพึงพอใจของผู้ร่วมกิจกรรมระหว่างการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน โดยผู้ร่วมกิจกรรมประเมินความพึงพอใจในด้านเนื้อหา สื่อที่ใช้ในการเรียนรู้ กิจกรรมระหว่างการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ การสรุปเนื้อหาและผลการเรียนรู้ ความเหมาะสมของระยะเวลา การอำนวยความสะดวกระหว่างการเรียนรู้ ความพึงพอใจในการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

การพัฒนารูปแบบ

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน มีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ วารสาร งานวิจัย บทความและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 รูปแบบการเรียนรู้และการจัดการเรียนรู้ สรุปได้ว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ คือ สภาพลักษณะของการเรียนการสอนที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญซึ่งได้รับการจัดไว้อย่างเป็นระเบียบ ตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิดหรือความเชื่อต่างๆ โดยประกอบด้วย กระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญในการเรียนการสอน รวมทั้งวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่างๆ ที่สามารถช่วยให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามทฤษฎี หลักการหรือแนวคิดที่ยึดถือและได้รับการพิสูจน์ ทดสอบหรือยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นแบบแผนในการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบ (ทศนา แคมมณี, 2554)

1.2 ศิลปวัฒนธรรมและการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม สรุปได้ว่า ศิลปวัฒนธรรมคือสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในสังคม สะท้อนความเป็นไปของเรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งด้านประวัติศาสตร์ ค่านิยมและความเชื่อในแต่ละยุคสมัยซึ่งเป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่า ควรเผยแพร่ให้ผู้คนรุ่นหลังได้รู้จัก นำไปประยุกต์ผ่านกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาให้คงอยู่ต่อไป การอนุรักษ์วัฒนธรรมจึงเป็นภารกิจสำคัญของทุกคนในสังคม ชุมชนหรือสังคมจะต้องให้ความรู้ ความเข้าใจอย่างมีระบบและต่อเนื่อง ในปัจจุบันการศึกษาได้เข้ามามีบทบาทในเรื่องดังกล่าวอย่างมาก การศึกษามีบทบาทในการเป็นเครื่องมือถ่ายทอด ดำรง

รักษา และพัฒนาวัฒนธรรม โดยการให้ความรู้ ตลอดจนแนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรมให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, 2547)

1.3 เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน สรุปได้ว่า เส้นทางคลองด่านเป็นเส้นทางสายประวัติศาสตร์ซึ่งมีเรื่องราวความเป็นมาอันยาวนาน นับตั้งแต่แม่น้ำเจ้าพระยาสมัยโบราณที่ไหลลงมาจากทางเหนือ เมื่อถึงปากคลองบางกอกน้อย ลำแม่น้ำสายเดิมไหลไปทางคลองบางกอกน้อยวกไปออกคลองบางกอกใหญ่หรือคลองบางหลวงแล้วไปออกอ่าวไทย จึงกล่าวได้ว่า คลองบางกอกน้อยและคลองบางกอกใหญ่เป็นแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม บริเวณคลองบางกอกใหญ่หรือคลองบางหลวง มีคลองแยกสายหนึ่งชื่อคลองด่าน เชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิมกับปากแม่น้ำท่าจีน จังหวัดสมุทรสาคร ที่อยู่ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ คลองด่านมีความสำคัญตั้งแต่สมัยอยุธยา เพราะเป็นเส้นทางคมนาคม เรียกว่า “เส้นทางคลองด่าน” ซึ่งเป็นเส้นทางสำหรับการเดินทางออกทะเลและไปยังบ้านเมืองที่อยู่ทางใต้และทางตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2544) เป็นเส้นทางที่มีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ในแง่ของเส้นทางคมนาคม วิถีชีวิตของผู้คน เต็มไปด้วยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ซึ่งกำลังสูญหายไปจากการลดความสำคัญของวิธีการคมนาคมในปัจจุบัน ทั้งเรื่องราวของเส้นทางที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากมีทั้งเรื่องราวทางศิลปวัฒนธรรมและทางสังคมวัฒนธรรมหลายยุคหลายสมัย ซึ่งควรเก็บรวบรวมไว้ก่อนจะสาบสูญไปตามกาลเวลา

1.4 การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนวัยผู้ใหญ่ตอนต้น สรุปได้ว่า วัยผู้ใหญ่ตอนต้นเป็นวัยแห่งการสำรวจเพื่อสร้างรากฐานให้แก่อนาคต ผู้สอนควรจัดประสบการณ์ต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใหญ่วัยนี้ เช่น การทำงานกลุ่มเพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสพบปะเพื่อนใหม่ๆ โดยเฉพาะเพื่อนต่างเพศ เพื่อให้เขาได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน หรือการให้รับทราบข้อมูลที่ทันสมัย โดยเฉพาะข่าวสารด้านอาชีพ ความก้าวหน้าในการอาชีพ การปรับตัวในการทำงานกับสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยนตลอดเวลา (นุชลี อุภักย์, 2556)

2. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลทั้งด้านทฤษฎีและแนวคิดมาพิจารณาเพื่อสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3. นำเครื่องมือวิจัยที่ได้ไปตรวจสอบความเที่ยงตรงกับผู้ทรงคุณวุฒิและเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือการวิจัยที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว

4. สร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลทั้งด้านทฤษฎีและผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

5. นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียนให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบและปรับปรุงตามคำแนะนำ

6. นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียนให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบในด้านความเหมาะสมขององค์ประกอบและขั้นตอนการจัดการเรียนรู้เพื่อรับรองรูปแบบรวมถึงให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข เพื่อความเหมาะสมยิ่งขึ้น

7. ปรับปรุงและแก้ไขรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ตามคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ
8. ทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน
9. ปรับปรุงรูปแบบหลังการทดลองใช้ และสรุปผลการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน วิเคราะห์ตามลักษณะของเครื่องมือ โดยวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบบันทึกแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยทำการสำรวจพื้นที่ภาคสนามโดยอ้างอิงเส้นทางจากการสำรวจในอดีตของสุจิตต์ วงษ์เทศ ที่ระบุในหนังสือ “แม่น้ำลำคลองสายประวัติศาสตร์” โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเส้นทางคมนาคมทางน้ำ และทางบกในปัจจุบัน ประกอบการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อขอข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสถานที่ซึ่งควรทำการศึกษา คัดเลือกอย่างเฉพาะเจาะจงในเขตพื้นที่ เส้นทางคมนาคม และความเหมาะสมของเวลาในการจัดการเรียนรู้ และทำการสำรวจในการศึกษาครั้งนี้จำนวน 13 แหล่งเรียนรู้ ได้แก่ วัดราชโอรส วัดนางนอง วัดหนัง วัดปากน้ำ วัดอัมพรสวรรค์ วัดขุนจันทน์ วัดนางชี วัดศาลาครืน กลุ่มวัดบางขุนเทียนนอก วัดบางขุนเทียนกลาง วัดบางขุนเทียนใน และชุมชนใกล้เคียง วัดบางประทุนนอก วัดแก้วไพฑูรย์ วัดไทร และวัดสิงห์ นำเสนอในรูปแบบตารางวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน

จากการศึกษาพบว่า วัดและชุมชนที่มีปัจจัยเอื้อต่อความเหมาะสมในการจัดการเรียนรู้ เพื่อศึกษารูปแบบทางศิลปกรรม ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิต ได้แก่ วัดราชโอรส วัดนางนอง วัดหนัง วัดอัมพรสวรรค์ วัดนางชี ชุมชนละแวกวัดบางขุนเทียนนอก วัดบางขุนเทียนกลาง และวัดบางขุนเทียนใน วัดบางประทุนนอก วัดแก้วไพฑูรย์ วัดไทรและร้านค้าริมคลอง และวัดสิงห์ รวม 10 แหล่งเรียนรู้

สำหรับชุมชนและวัดที่ผ่านการปฏิเสธแล้วจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ วัดปากน้ำ วัดขุนจันทน์ และวัดศาลาครืน ไม่ได้นำมาใช้ในการจัดรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในการศึกษาครั้งนี้ โดยผู้วิจัยได้นำสถานที่ทั้ง 10 แห่งมาพิจารณาถึงความเหมาะสมของเส้นทางและระยะเวลา เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

ตารางวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน

ลำดับ	สถานที่เรียนรู้ ในเส้นทางคลองด่าน	รูปแบบทางศิลปกรรม						การเรียนรู้ทางศิลปะ						ประเภทของภูมิปัญญา						ประเภทของแหล่งเรียนรู้				
		ศิลปะสมัยอยุธยา	ศิลปะสมัยธนบุรี	ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์	ศิลปะสมัยกรุงธนบุรี	ศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	ศิลปะสมัยกรุงธนบุรี	ศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	ศิลปะสมัยกรุงธนบุรี	ศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	ศิลปะสมัยกรุงธนบุรี	ศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	ศิลปะสมัยกรุงธนบุรี	ศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	ศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	ศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	ศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	ศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	ศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	ศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	ศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	ศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	ศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	ศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
1	วัดพระบาท																							
2	วัดบางกระบือ																							
3	วัดบ้าน																							
4	วัดบ้าน																							
5	วัดบ้าน																							
6	วัดบ้าน																							
7	วัดบ้าน																							
8	วัดบ้าน																							
9	วัดบ้าน																							
10	วัดบ้าน																							
11	วัดบ้าน																							
12	วัดบ้าน																							
13	วัดบ้าน																							

ตารางวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน

วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่วิจัย โดยทำการสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่ ซึ่งมีช่วงอายุตั้งแต่ 25 – 80 ปี ทุกคนอยู่ในพื้นที่คลองด่าน บางขุนเทียนมากกว่า 20 ปีขึ้นไป ตั้งแต่กำเนิดและเริ่มตั้งรกราก ประกอบอาชีพที่หลากหลาย แต่โดยดั้งเดิมเป็นอาชีพชาวสวน ริมคลองด่าน บางขุนเทียน พบว่าผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่วิจัยส่วนใหญ่เห็นว่าพื้นที่ละแวกบ้านเรือนของตนเองแม้ว่าจะมีการตัดถนนสำหรับรถยนต์และรถไฟฟ้า พร้อมกับมีผู้อยู่อาศัยใหม่เข้ามา แต่วิถีชีวิตหลายอย่างที่ดำเนินมาตั้งแต่ในอดีตไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงมากนัก หลายบ้านยังคงใช้เรือสัญจร และบางบ้านที่ไม่มีถนนตัดถึงจะนั่งเรือออกมาบริเวณสถานีรถไฟฟ้าเพื่อเดินทางไปสถานที่ต่างๆ ยังมีการใช้เรือโดยสารรับจ้างซึ่งนัดหมายกันทางโทรศัพท์ ก่อนที่เรือจะมารับบริเวณศาลาทำน้ำของบ้านตนเอง ยังมีการทำสวนอยู่บ้าง แม้จะลดลงไปค่อนข้างมากเพราะน้ำท่วมสำหรับผลไม้ปลูก ได้แก่ กล้วย ส้มโอ มะม่วง ลิ้นจี่ มีคนดูแลสวนและรับจ้างเก็บเกี่ยวผลผลิตซึ่งเป็นคนละแวกบ้านริมคลองด่านเช่นกัน ก่อนจะมีเรือมารับซื้อหรือถ้าเป็นรถก็จะสามารถสัญจรโดยใช้เส้นทางซอยจอมทอง 13 บางสวนจะนำผลผลิตไปขายเอง เช่น เรือมะพร้าวหน้าวัดไทร ผู้คนในพื้นที่ให้ความสำคัญกับการบำรุงรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติ และสืบทอดประเพณีทางศาสนา มีการสร้างพระในวัดบางขุนเทียนกลางและร่วมบุญในวัดใกล้เคียงสม่ำเสมอ ยังคงโดยสารทางเรือเพื่อไปวัดทำบุญในวันพระเช่นที่เคยปฏิบัติมา ยังคงมีเรือขายอาหารตามช่วงเวลา

สำหรับการเรียนรู้แนะนำให้มาในช่วงกลางวัน เรียนรู้ศิลปกรรมในวัดต่างๆ บุคคลในพื้นที่ แนะนำวัดราชโอรส วัดนางนอง เพราะยังคงความดั้งเดิม มีของโบราณและรักษาความสะอาดดีขึ้นกว่าเมื่อก่อนมาก แต่ถ้าเป็นด้านวิถีชีวิต อาหารการกิน แนะนำร้านริมคลองบริเวณวัดไทโร วัดสิงห์ วัดบางพระทุนจะมากกว่าบริเวณอื่น นอกจากนี้จะเป็นบริเวณตลาดพลูซึ่งเป็นร้านที่นิยม เช่น ร้านเต็กเฮงหมี่กรอบจีนหลี เปิดมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ร้านก้วยเตี่ยวเป็ดวัดนางชี เป็นต้น ซึ่งน่าจะเยี่ยมชม และชิมอาหารหากเดินทางไปบริเวณวัดอัปสรสวรรค์หรือวัดนางชี สำหรับสวนตามปกติไม่ได้เปิดให้คนนอกเข้าชม แต่สามารถแวะพักผ่อนบริเวณศาลาริมน้ำได้หากผ่านมาทำการเรียนรู้บริเวณนี้ นอกจากนี้ยังอยากให้เกิดการพัฒนาความสะอาดของคลองอย่างสม่ำเสมอ

วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษาและ/หรือศิลปวัฒนธรรม จำนวน 5 ท่าน แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม จำนวน 5 ท่าน และแบบสัมภาษณ์บุคคลที่เคยมีประสบการณ์ในการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง อายุ 21-30 ปี จำนวน 10 คน และอายุ 31-40 ปี จำนวน 10 คน โดยผู้วิจัยได้นำมาพิจารณาแนวทางในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม พบว่า การจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ในเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ควรเริ่มต้นจากการบรรยาย บอกกำหนดการ และสถานที่ที่จะทำการศึกษ โดยให้มีแผนที่ของเส้นทาง หรือจัดทำแผนที่เส้นทางการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม คลองด่าน บางขุนเทียน ทำเครื่องหมายในจุดสำคัญ ให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสถานที่ และเหตุการณ์ในเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน เมื่อพบสถานที่จริงแล้วผู้เรียนจะเริ่มสังเกตจากสิ่งที่ได้รู้ก่อนหน้า นำความรู้เดิมที่มีและความรู้ที่ได้จากการฟังบรรยายมาเปรียบเทียบ และเริ่มซักถามตามความสนใจของตน เช่น บางคนสนใจกระบวนการสร้างสรรค์ บางคนสนใจความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ หากสร้างรูปแบบการเรียนรู้และกิจกรรมได้สอดคล้อง ครอบคลุมกับความสนใจของผู้เรียนจะส่งผลให้การจัดการเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สำหรับเนื้อหาในการเรียนรู้ ควรบอกประวัติความเป็นมาของคลองด่าน เส้นทางสายประวัติศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญทางศิลปวัฒนธรรมแนะนำกลุ่มวัดที่ควรศึกษาศิลปกรรมแบบพระราชนิยม จำนวน 3 วัด ได้แก่ วัดราชโอรส วัดนางนอง และวัดหนึ่ง เนื่องจากมีความสมบูรณ์ของเนื้อหาที่จะศึกษา สามารถทำกิจกรรมการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ดังกล่าวได้ และการเดินทางระหว่างสามวัดนี้ค่อนข้างสะดวกเพียงเดินข้ามฝั่งคลอง

นอกจากรูปแบบศิลปกรรมแล้ว เรื่องราวของเส้นทางคลองด่านในช่วงถัดมาเช่น บริเวณวัดไทโรสามารถบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์การเดินทางของพระเจ้าแผ่นดินในสมัยอยุธยาที่ยังคงปรากฏหลักฐานระหว่างการเดินทาง สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องเล่าพื้นบ้าน และเกร็ดความรู้ที่สร้างความสนใจให้แก่ผู้เรียน นอกจากนี้วิถีชีวิตริมน้ำ การประกอบอาชีพ และอาหารการกินก็เป็นสิ่งที่ควรได้เรียนรู้ ไม่ใช่เรียนรู้แต่เพียงความงามของศิลปกรรมเพียงอย่างเดียว ในการจัดการเรียนรู้ต้องหาจุดเด่นและประเด็นที่หยิบยกขึ้นมา อาจจะมีหลายมิติ เช่น รูปแบบศิลปกรรมแบบพระราชนิยม อาหารการกินของผู้คนในละแวกนั้น ควรแนะนำตลอดเส้นทางว่า

กำลังพบเจอสิ่งใดบ้าง พร้อมสอดแทรกเกร็ดทางประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า หรือตำนาน เพื่อสร้างความน่าสนใจในการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับคุณสมบัติของแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมที่เหมาะสมสำหรับการจัดการเรียนรู้ ดังนี้ ต้องคัดสรรจากความสอดคล้องของเนื้อหาที่จะเรียนรู้ เช่น รูปแบบศิลปกรรม ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ต้องคำนึงถึงการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังสถานที่ต่อไป ให้มีความสำคัญกับความสะดวกในการเดินทางที่จะทำให้การเรียนรู้ดำเนินอย่างราบรื่น และต้องคำนึงถึงความสะดวกของสถานที่ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญลำดับต้นๆ เนื่องจากส่งผลต่อผู้ร่วมกิจกรรมระหว่างการเรียนรู้โดยตรง

ระหว่างทำการเรียนรู้ ผู้จัดการเรียนรู้ควรเสริมข้อมูลเพิ่มเติม และร่วมกันวิเคราะห์สิ่งที่พบเจอ ออกแบบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ที่ศึกษา เช่น ใบกิจกรรมที่ระบุภาพของวัตถุที่จะพบเจอในเส้นทางการเรียนรู้ ให้ผู้ร่วมกิจกรรมสังเกต และตอบคำถามลงในใบกิจกรรม หรือกิจกรรมที่สอดแทรกการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ ออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนได้สัมผัสวิถีชีวิตที่แท้จริงของชุมชน โดยเน้นการสร้างประสบการณ์ตรง และบอกเล่าถึงเรื่องราวความเป็นมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของเส้นทางน้ำที่มีความสำคัญในอดีต การขุดเส้นทางคลองด่าน และข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาบอกเล่าความสำคัญของเส้นทาง ความเป็นมาตั้งแต่ต้นจนถึงความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน สิ่งที่ยังคงอยู่ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง นำเสนอข้อมูลตามความจริงที่พบ หากบางเรื่องราวมีความเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ควรอธิบายปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้ทราบข้อมูล และสรุปผลการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมเมื่อจบกิจกรรมการเรียนรู้

ผลการวิจัย

สภาพปัจจุบันของแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน แหล่งเรียนรู้ในเส้นทางคลองด่านบางขุนเทียนสำรวจพื้นที่ภาคสนามโดยอ้างอิงเส้นทางจากการสำรวจในอดีตของสุจิตต์ วงษ์เทศ ที่ระบุในหนังสือ “แม่น้ำลำคลองสายประวัติศาสตร์” โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเส้นทางคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบกในปัจจุบันร่วมกับการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อขอคำแนะนำแหล่งเรียนรู้ที่ควรทำการศึกษา โดยเลือกอย่างเฉพาะเจาะจงในเขตพื้นที่ เส้นทางคมนาคม ความเหมาะสมของเวลาในการจัดการเรียนรู้และทำการสำรวจในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จำนวน 13 แหล่งเรียนรู้ ได้แก่ บริเวณวัดราชโอรส วัดหนัง วัดนางนอง วัดปากน้ำ วัดอัมพรสวรรค์ วัดขุนจันทน์ วัดนางชี วัดศาลาครืน ชุมชนวัดบางขุนเทียนนอก กลางและใน วัดบางพระนอก วัดแก้วไพฑูรย์ วัดไทรและวัดสิงห์

สำหรับแหล่งเรียนรู้ในเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน จากการศึกษาพื้นที่ในเส้นทางคลองด่านโดยอิงจากวัดจำนวน 13 แหล่งและพื้นที่ใกล้เคียงรวมถึงความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษาและ/หรือศิลปวัฒนธรรม และผู้เชี่ยวชาญในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม พบว่า วัดและชุมชนที่มีปัจจัยเอื้อต่อความเหมาะสมในการจัดการเรียนรู้ เพื่อศึกษารูปแบบทางศิลปกรรม ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ได้แก่

วัดราชโอรส วัดหนัง วัดนางนอง วัดอัมพรสวรรค์ วัดนางชี ชุมชนละแวกวัดบางขุนเทียนนอก กลาง และใน วัดบางปรุชุนนอก วัดแก้วไพฑูรย์ วัดไทรและวัดสิงห์ รวม 10 แห่งเรียนรู้

สำหรับชุมชนและวัดที่ผ่านการปฏิสังขรณ์จนหมดสิ้นแล้วจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ วัดปากน้ำ วัดขุน จันทน์และวัดศาลาครืน ไม่ได้นำมาใช้ในการจัดรูปแบบการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในการศึกษาครั้งนี้ โดย ผู้วิจัยได้นำสถานที่ทั้ง 10 แห่งมาพิจารณาถึงความเหมาะสมของเส้นทางและระยะเวลาเพื่อสร้างรูปแบบการ จัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน มี จุดมุ่งหมายหลักเพื่อให้ผู้จัดการเรียนรู้นำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ และให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้ศึกษา เรื่องราวของศิลปกรรม ภูมิปัญญา และวิถีชีวิต เป็นรูปแบบที่พัฒนาให้มีความเหมาะสมกับวัยผู้ใหญ่ตอนต้น (อายุ 21 – 40 ปี) โดยรูปแบบนี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ และสามารถปรับรายละเอียด ตามความเหมาะสมของพื้นที่การเรียนรู้ ผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมด้วยวิธี การศึกษาสภาพ ปัญหา และข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดและ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนศึกษาวิธีการเดินทางที่หลากหลายเพื่อนำวิธีที่เหมาะสมทั้งการคมนาคม เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนรู้ มาออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในการศึกษาค้นคว้า โดยกระบวนการทดลองวิธีการ เดินทางต่างๆ สามารถสรุปได้ดังแผนภาพนี้

แผนภาพการทดสอบวิธีการเดินทางในเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน

เมื่อทำการทดสอบเส้นทางแล้ว ผู้วิจัยจึงได้เลือกใช้วิธีการเดินทางด้วยรถไฟและเรือ เนื่องจากมีความเหมาะสมทั้งการคมนาคม เนื้อหาที่สามารถบอกเล่าถึงการคมนาคมที่ทำให้คลองด่านลดความสำคัญลง

ตลอดจนการศึกษาวิถีชีวิตที่หลากหลายตลอดเส้นทาง และปัจจัยที่เอื้อต่อการกิจกรรมการเรียนรู้ หลังจากนั้นจึงออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับรูปแบบการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ก่อนให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบรูปแบบการเรียนรู้ พร้อมวิเคราะห์ ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ และได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมที่มีส่วนประกอบ 2 ส่วน คือ องค์ประกอบของรูปแบบ และขั้นตอนการจัดการเรียนรู้

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 วัตถุประสงค์ของรูปแบบ รูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจทางศิลปวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ในเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน โดยผู้เรียนจะได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ รูปแบบศิลปกรรม ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของผู้คนในเส้นทางคลองด่าน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากการเรียนรู้ในสถานที่จริง สังเกต และศึกษาค้นคว้า เพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

องค์ประกอบที่ 2 แหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ต้องให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสถานที่จริง ต้องคัดสรรจากความสอดคล้องของเนื้อหาที่จะเรียนรู้ เช่น รูปแบบศิลปกรรม วิถีชีวิต อาหารการกิน คำนึงถึงการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังสถานที่ต่อไป ต้องให้ความสำคัญกับความสะดวกในการเดินทาง และความสะอาดของสถานที่ ซึ่งความสะอาดของสถานที่เป็นปัจจัยที่สำคัญควรคำนึงถึงเป็นลำดับต้นๆ เนื่องจากส่งผลต่อผู้ร่วมกิจกรรมระหว่างการเรียนรู้โดยตรง หากเป็นบุคคลควรคัดสรรจากบุคคลในพื้นที่ หรือผู้ที่มีความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตในพื้นที่ สำหรับเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน อาจเป็นผู้นำทางการสัญจรทางน้ำระหว่างการเรียนรู้ เนื่องจากมีความชำนาญในเส้นทางและรู้จักกับผู้คนในพื้นที่เป็นอย่างดี สำหรับโบราณวัตถุผู้เชี่ยวชาญทุกท่านเสนอแนะให้เลือกสรรจากวัตถุในสถานที่ที่ศึกษา แต่ไม่ควรเน้นเฉพาะเจาะจงไปที่วัดเพียงอย่างเดียว ต้องมีวัตถุหรือเครื่องมือที่แสดงถึงวิถีชีวิต และการประกอบอาชีพร่วมด้วย เช่น เรือ ไม้พาย อาคารบ้านเรือน อุปกรณ์ทำสวน

นอกจากนี้ต้องมีแผนที่หรือแผ่นพับสำหรับการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้ทราบพิภพของการเรียนรู้ และภาพรวมของเส้นทางทั้งหมด ต้องมีข้อมูลของแหล่งเรียนรู้โดยสังเขป เพื่อทำความเข้าใจร่วมกับการเรียนรู้ไปพร้อมกัน และสามารถใช้อ้างอิงทางประวัติศาสตร์ของเส้นทางน้ำที่มีความสำคัญในอดีต และข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาบอกเล่าความเป็นมาตั้งแต่ต้นจนถึงความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน และสิ่งที่ยังคงอยู่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ระหว่างการจัดการเรียนรู้

จากการศึกษาข้อมูล ลงพื้นที่ภาคสนามและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยสามารถสรุปแนวทางที่เป็นไปได้ในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน โดยพบแหล่งเรียนรู้ที่มีปัจจัยเอื้อต่อความเหมาะสมในการจัดการเรียนรู้ เพื่อศึกษารูปแบบทางศิลปกรรม ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิต รวม 10 แหล่งเรียนรู้ ได้แก่ บริเวณวัดราชโอรส วัดหนัง วัดนางนอง วัดอัมพรสวรรค์ วัดนางชี ชุมชนละแวกวัดบางขุนเทียนนอก วัดบางขุนเทียนกลาง และ วัดบางขุนเทียนใน วัดบางปรุชนนอก วัดแก้วไพฑูรย์ วัดไทรรวมถึงร้านคำริมคลอง และวัดสิงห์ ซึ่งได้นำมาพิจารณาถึงความเหมาะสมของระยะเวลา และการเดินทางเพื่อสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ในลำดับต่อไป

องค์ประกอบที่ 3 กิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้วิถีชีวิตพร้อมกับศิลปกรรมและศิลปวัฒนธรรม โดยให้ผู้เรียนได้สัมผัสและมีส่วนร่วมมากที่สุด สามารถเรียนรู้เรื่องราวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันผ่านกิจกรรมได้ หากมีการสาธิตควรคำนึงถึงเวลาในการเรียนรู้ตลอดทั้งวัน ควรเน้นกิจกรรมที่สอดแทรกการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ผู้ร่วมกิจกรรมจะได้เรียนรู้วิถีชีวิต และสังเกตสิ่งที่พบเจอขณะเรียนรู้ไปพร้อมกัน กิจกรรมไม่ควรศึกษาโบราณสถานเพียงอย่างเดียว พิธีกรรม ขนม อาหารในเส้นทางการเรียนรู้ สามารถนำมาเป็นกิจกรรมในการเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวาได้ทั้งหมด โดยลักษณะของกิจกรรมอาจเป็นใบกิจกรรมที่ระบุภาพของวัตถุที่จะพบเจอในเส้นทางการเรียนรู้ ให้ผู้ร่วมกิจกรรมสังเกตและตอบคำถามลงในใบกิจกรรม หรือกิจกรรมที่สอดแทรกการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ ผู้ร่วมกิจกรรมจะได้เรียนรู้วิถีชีวิต และสังเกตสิ่งที่พบเจอขณะเรียนรู้ไปพร้อมกัน นอกจากนี้ผู้จัดการเรียนรู้สามารถนำกิจกรรมเหล่านี้มาใช้ในการสรุปบทเรียนในการเรียนรู้ครั้งนี้ได้ จากปัจจัยข้างต้นในการศึกษาครั้งนี้จึงมีกิจกรรมในการเรียนรู้ ดังนี้

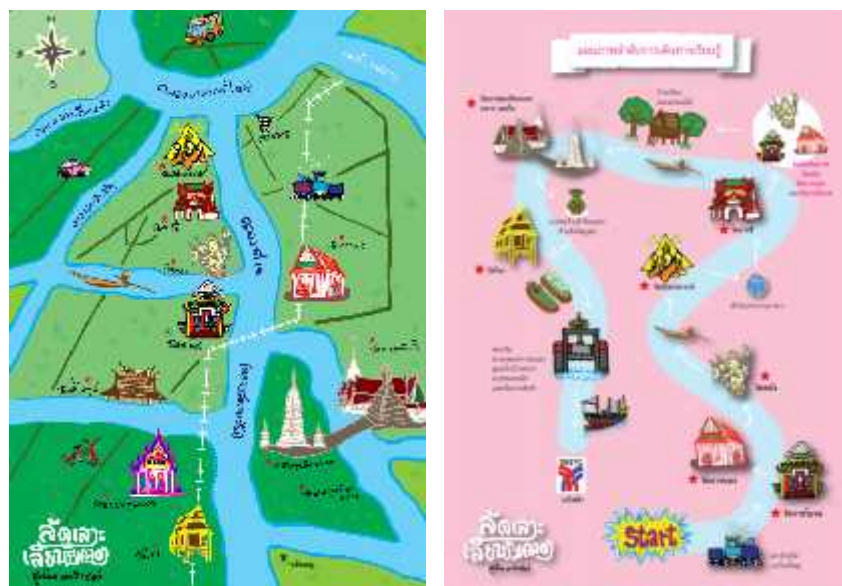
1) เรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ตามแผนการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เรื่อง “ลัดเลาะเลียบริมคลอง” โดยเรียนรู้เรื่องราวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความสำคัญของเส้นทางในอดีตจนถึงการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ลดความสำคัญลง โบราณสถาน โบราณวัตถุในเส้นทางการเรียนรู้ และวิถีชีวิตของผู้คนในเส้นทางคลองด่าน

2) กิจกรรมตามหาการซ่อนตัวของศิลปกรรม – ศิลปวัฒนธรรม โดยฝึกทักษะการสังเกตระหว่างการเรียนรู้ผ่านใบกิจกรรมซึ่งแสดงภาพบางส่วนของผลงานให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้สังเกตและค้นพบรายละเอียดของภาพดังกล่าว

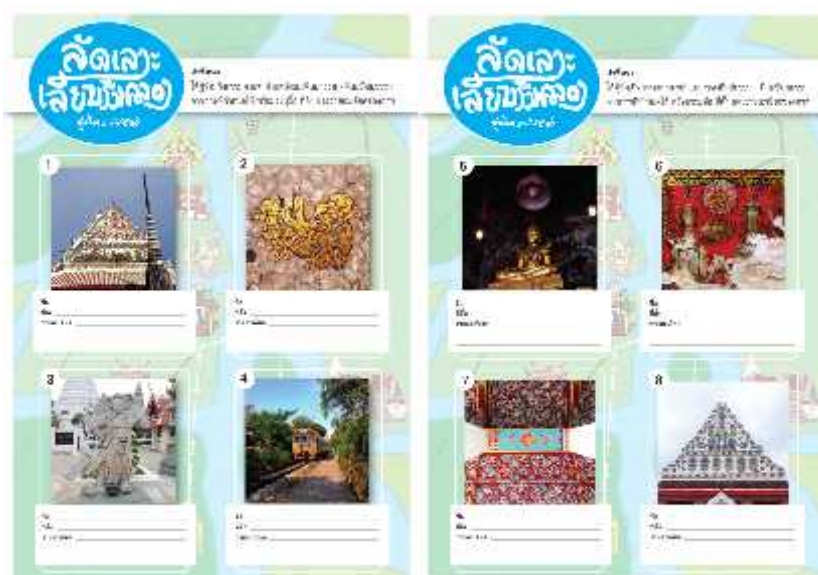
3) กิจกรรมการเรียนรู้ด้านอื่นๆ เช่น วิถีชีวิตของผู้คนในเส้นทางคลองด่าน ตำนาน เรื่องเล่าพื้นบ้าน

คู่มือสำหรับกิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม “ลัดเลาะเลียบริมคลอง”

แผนที่ และแผนภาพลำดับการเดินทางเรียนรู้

องค์ประกอบที่ 4 การประเมินผลการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ประเมินผลการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ควรประเมินสภาพจริงโดยการสังเกตพฤติกรรมและการสอบถามความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม หลังการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้เครื่องมือวิจัยกลุ่มเครื่องมือสำหรับประเมินคุณภาพของรูปแบบ ได้แก่ แบบสังเกตพฤติกรรมผู้ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม และแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ร่วมกิจกรรมในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน แบ่งเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เป็นขั้นตอนการแนะนำให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นของสถานที่ที่จะทำการเรียนรู้ ประวัติความเป็นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ขอบเขตและแหล่งเรียนรู้ที่จะทำการศึกษา รูปแบบทางศิลปกรรม วิถีชีวิตของผู้คน ตลอดจนความสำคัญของการเรียนรู้ในครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นออกเดินทางเรียนรู้ เป็นขั้นตอนที่ผู้ร่วมกิจกรรมได้ลงพื้นที่ภาคสนาม สำรวจ และสังเกตแหล่งเรียนรู้ในสถานที่จริง เรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ตามแผนการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เรื่อง “ลัดเลาะเลียบริมคลอง” ทั้งรูปแบบศิลปกรรมศิลปวัฒนธรรม และกิจกรรมการเรียนรู้ด้านอื่นๆ เช่น วิถีชีวิตของผู้คนในเส้นทางคลองด่านจากบุคคลในพื้นที่ตำนาน เรื่องเล่าพื้นบ้าน

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นบันทึกข้อมูลการเรียนรู้ ผู้เรียนบันทึกการเรียนรู้ลงในใบกิจกรรมตามหาการซ่อนตัวของศิลปกรรม – ศิลปวัฒนธรรม โดยฝึกทักษะการสังเกตระหว่างการเรียนรู้ผ่านใบกิจกรรมซึ่งแสดงภาพบางส่วนของผลงาน ให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้สังเกต และค้นพบรายละเอียดของภาพดังกล่าว พร้อมบันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้เพิ่มเติมผ่านการจดบันทึก ถ่ายภาพ หรือวาดภาพ

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นสรุปผลการเดินทาง ขั้นตอนนี้ผู้ร่วมกิจกรรมจะสรุปผลการร่วมกิจกรรมลงในใบงาน โดยสรุปจากประเด็นที่กำหนดไว้ เพื่อทบทวนเนื้อหา และข้อค้นพบจากการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

ขั้นตอนที่ 5 ขั้นแบ่งปันข้อค้นพบ ขั้นตอนนี้ผู้ร่วมกิจกรรมจะร่วมกันอภิปรายถึงผลจากการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม โดยนำข้อค้นพบมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน พร้อมประเมินความถูกต้องและความเข้าใจที่ตรงกันของผู้ร่วมกิจกรรม

ขั้นตอนที่ 6 ขั้นประเมินความพึงพอใจในการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ในขั้นตอนนี้ผู้เรียนจะตอบแบบสอบถามความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม แจ้งผลสะท้อนกลับให้ผู้จัดการเรียนรู้ได้ทราบถึงความรู้สึกที่มีต่อการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในครั้งนี้ เพื่อนำไปพิจารณาประกอบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน

ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความตรงของเนื้อหา ความเหมาะสมขององค์ประกอบ และขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม โดยผลการตรวจสอบ และความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม มีดังนี้

ด้านองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความคิดเห็นว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ซึ่งประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ แหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม กิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม และการประเมินผลการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม มีความเหมาะสมสำหรับใช้ในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากองค์ประกอบดังกล่าวสามารถส่งเสริมให้ผู้ร่วมกิจกรรมเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ มีวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ที่ชัดเจน ได้เรียนรู้โดยตรงจากแหล่งเรียนรู้ในเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้

ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตตั้งแต่ดั้งเดิมจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถบอกเล่าเรื่องราวของพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิถีชีวิต และสังเกตสิ่งที่พบเจอขณะเรียนรู้ไปพร้อมกัน การประเมินผลการเรียนรู้ทาง ศิลปวัฒนธรรมจากสภาพจริงโดยการสังเกตพฤติกรรม และการสอบถามความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ ทางศิลปวัฒนธรรมหลังการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ มีความเหมาะสม และทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงผลสะท้อน กลับเพื่อนำไปพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมให้เกิดประสิทธิภาพต่อไป

ด้านขั้นตอนการจัดการเรียนรู้

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความคิดเห็นว่า ขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมทั้ง 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ขั้นตอนการเดินทางเรียนรู้ ขั้นตอนทักข้อมูลการเรียนรู้ ขั้นตอนสรุปผลการเดินทาง ขั้นตอนปันข้อค้นพบ และขั้นตอนประเมินความพึงพอใจในการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม มีความเหมาะสมสำหรับการจัดการเรียนรู้ในเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน เนื่องจากมีการเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมสำหรับผู้ร่วมกิจกรรมให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นของสถานที่ที่จะทำการเรียนรู้ ตลอดจนความสำคัญของการเรียนรู้ในครั้งนี้ ผู้ร่วมกิจกรรมได้ลงพื้นที่ภาคสนาม สืบค้นและสังเกต แหล่งเรียนรู้ในสถานที่จริง เรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน อีกทั้งยังได้ บันทึกการเรียนรู้ลงในใบกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะการสังเกต และค้นพบรายละเอียดของภาพดังกล่าว พร้อม บันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้เพิ่มเติมผ่านการจดบันทึก และมีการสรุปผลการเดินทางเพื่อทบทวนเนื้อหา และข้อ ค้นพบจากการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม รวมถึงการอภิปรายผลจากการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในครั้งนี้ เพื่อประเมินความถูกต้อง และความเข้าใจที่ตรงกันของผู้ร่วมกิจกรรม รวมถึงได้แจ้งผลสะท้อนกลับจากการ เรียนรู้ของตนเองในขั้นตอนประเมินความพึงพอใจในการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมให้ผู้จัดการเรียนรู้ได้ทราบถึง ความรู้สึกที่มีต่อการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในครั้งนี้ และนำไปพิจารณาประกอบการจัดการเรียนรู้ทาง ศิลปวัฒนธรรมต่อไป

นอกจากนี้ผู้ทรงคุณวุฒิยังให้ข้อเสนอเพิ่มเติมในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม สำหรับการเน้น ชื่อหัวข้อสำคัญในแหล่งเรียนรู้แต่ละสถานที่ เช่น วัดราชโอรส – ศิลปะแบบพระราชนิยมแห่งแรก วัดนาง นอง – สามก๊กในงานจิตรกรรม เพื่อสร้างความน่าสนใจให้แก่ผู้ร่วมกิจกรรม รวมถึงการแนะนำให้ผู้ร่วม กิจกรรมสังเกตข้าวของเครื่องใช้ในร้านค้าริมคลอง เพื่อพิจารณาถึงวิถีชีวิตจากสิ่งของที่จำหน่าย ซึ่งสามารถ บอกได้อย่างชัดเจนว่าในเส้นทางคลองด่านสายนี้ประกอบอาชีพอะไร รวมถึงบรรยายระหว่างการเดินทาง กิจกรรมว่าสิ่งที่ผู้ร่วมกิจกรรมได้พบเห็นขณะนี้ เป็นฉากชีวิตที่แท้จริงไม่ใช่การแสดง เป็นวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่ ไม่คาดคิดว่าจะยังคงมีในกรุงเทพมหานครยุคปัจจุบัน และควรระวังเรื่องเวลาในการเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้แต่ ละสถานที่ ต้องควบคุมเวลาและผู้ร่วมกิจกรรมให้อยู่ในกำหนดการที่จัดไว้ หากเกิดเหตุฉุกเฉินควรมีการปรับ เวลาในกิจกรรมลำดับต่อมาและยืดหยุ่นเวลาตามความเหมาะสม

การทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน

สำหรับทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลของแหล่งเรียนรู้ เส้นทางและวิธีการเดินทาง ประกอบกับข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ และผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ “ลัดเลาะเลียบริมคลอง” สำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในครั้งนี้ จัดขึ้นเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2559 เวลา 08.00 – 16.30 น. โดยผู้ร่วมกิจกรรมจะเริ่มเดินทางด้วยการโดยสารรถไฟเส้นทางวงเวียนใหญ่ – มหาชัย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ลดความสำคัญลง พร้อมการฟังบรรยายเรื่องราว ประวัติความเป็นมา และทราบถึงสถานที่ที่จะทำการศึกษา โดยมีลำดับการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

ผู้ร่วมกิจกรรมพบกันที่สถานีรถไฟวงเวียนใหญ่ เดินทางถึงสถานีจอมทอง ศึกษาศิลปกรรมวัดราชโอรส เดินเลียบริมคลองด่านตรงข้ามวัดราชโอรสเพื่อไปวัดนางนอง และวัดหนัง

รถไฟสายวงเวียนใหญ่ – มหาชัย สถานีจอมทอง

ผู้ร่วมกิจกรรมศึกษาศิลปกรรมวัดราชโอรส

ผู้ร่วมกิจกรรมศึกษาศิลปกรรมวัดราชโอรส วัดนางนอง วัดหนั และวัดชีวิตห้องแถวริมคลอง

ผู้ร่วมกิจกรรมลงเรือเดินทางไปวัดอัปสรสวรรค์ รับประทานอาหารกลางวันที่ร้านอาหารชื่อดังบริเวณ วัดนางชี ศึกษาศิลปกรรมวัดนางชีก่อนลงเรือชมวัดวาอารามที่ได้ทำการศึกษาในช่วงเช้าผ่านมุมมองการ สัจจทางน้ำซึ่งเป็นเส้นทางหลักในอดีต ตั้งแต่วัดหนั วัดนางนอง วัดราชโอรส หลังจากนั้นเดินทางเข้าสู่ คลองลัดเพื่อชมบ้านเรือน และสวนผลไม้บริเวณ วัดบางขุนเทียนนอก วัดบางขุนเทียนกลาง และวัดบางขุน เทียนใน พร้อมการบอกเล่าบรรยากาศในอดีตจากวิทยากรในชุมชน ก่อนเลี้ยวออกบริเวณโค้งน้ำวัดไทร ขึ้น ฝั่งที่ท่าหน้าวัดไทร

ชมบ้านเรือน และสวนผลไม้บริเวณกลุ่มวัดบางขุนเทียน

สวนผลไม้บริเวณกลุ่มวัดบางขุนเทียน

ผู้ร่วมกิจกรรมเยี่ยมชมร้านค้าริมคลอง เช่น ร้านถิ่นไพบูลย์ ชมศิลปกรรมภายในวัดไทร สรุปลผลการ
ร่วมกิจกรรมลงในใบงานบริเวณริมท่าน้ำวัดไทร ก่อนร่วมกันอภิปรายถึงผลจากการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

ผู้ร่วมกิจกรรมเยี่ยมชมร้านค้าริมคลอง ศิลปกรรมภายในวัดไทร สรุปผลการร่วมกิจกรรม

ล่องเรือออกเดินทางผ่านคลองดาวคะนองสู่แม่น้ำเจ้าพระยา อดทนผลิตภัณฑจากสวนผัก และเรือสินค้า ผู้ร่วมกิจกรรมประเมินความพึงพอใจในการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมผ่านการตอบแบบสอบถามความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม แจ้งผลสะท้อนกลับให้ผู้จัดการเรียนรู้ได้ทราบถึงความรู้สึกที่มีต่อการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในครั้งนี้ เพื่อนำไปพิจารณาประกอบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม และเดินทางถึงท่าเรือสะพานตากสินโดยสวัสดิภาพ ผู้ร่วมกิจกรรมเดินทางกลับด้วยการโดยสารรถไฟฟ้า ซึ่งเป็นการเดินทางในยุคปัจจุบัน

ล่องเรือออกเดินทางผ่านคลองดาวคะนองสู่แม่น้ำเจ้าพระยา
ผู้ร่วมกิจกรรมเดินทางกลับด้วยการโดยสารรถไฟฟ้า ซึ่งเป็นการเดินทางในยุคปัจจุบัน

ผลจากการทดลองรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

ผลจากการวิเคราะห์ระหว่างการสังเกตพฤติกรรมของผู้ร่วมกิจกรรมโดยผู้วิจัย และการประเมินความพึงพอใจโดยผู้ร่วมกิจกรรมมีความสอดคล้องกัน ผลการทดลองพบว่า ผู้ร่วมกิจกรรมทั้งหมดมีความสนใจในการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม โดยระหว่างเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ผู้ร่วมกิจกรรมทุกท่านติดตามการบรรยายระหว่างการเรียนรู้ รวมถึงให้ความสนใจในเรื่องราวที่ผู้จัดการเรียนรู้บอกเล่า มีพฤติกรรมการตั้งคำถามหรือตอบคำถามเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ที่พบเห็นระหว่างการเรียนรู้ รวมถึงมีการสังเกตและระบุรายละเอียดที่สังเกตได้จากผลงานศิลปกรรมและภูมิปัญญาได้ทุกท่านพร้อมช่วยกันระบุข้อมูลลงในใบงานกลุ่ม และมีการซักถามผู้จัดการเรียนรู้เป็นระยะเมื่อพบภาพที่ตรงกับใบกิจกรรม พร้อมร่วมกันตรวจสอบข้อมูลความถูกต้องที่ตนเองได้บันทึกลงในใบกิจกรรม รวมถึงการเรียนรู้ผ่านคู่มือการเรียนรู้ “ลัดเลาะเลียบริมคลอง” ระหว่างที่ทำการเรียนรู้ด้วยตนเองเพิ่มเติม และการเรียนรู้เส้นทางระหว่างแหล่งเรียนรู้ไปยังอีกแหล่งเรียนรู้หนึ่งจากแผนที่และแผนภาพลำดับเส้นทางการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังมีการแสดงความคิดเห็นเชื่อมโยงระหว่างสถานที่ในการเรียนรู้ เช่น ลักษณะของงานประติมากรรมกระเบื้องเคลือบแบบจีนที่ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมแบบพระราชนิยม รวมถึงที่ตั้ง และตำแหน่งของวัดซึ่งสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่หันหน้าออกสู่เส้นทางคลองด่าน ซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรหลักในอดีต พร้อมอธิบายความรู้สึกส่วนตัวที่มีต่อผลงาน

ศิลปกรรมและภูมิปัญญาที่พบระหว่างการเรียนรู้ โดยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
ในขั้นตอนแบ่งปันข้อค้นพบในการเรียนรู้

นอกจากนี้ผู้ร่วมกิจกรรมให้ความสนใจกับเรื่องราวของวิถีชีวิตตลอดจนอาหารการกินที่พบในเส้นทาง
พร้อมการอุดหนุนผลิตภัณฑ์ของร้านค้าตามห้องแถวต่างๆ ทั้งผลผลิตทางเกษตรและของที่ระลึก ผู้ร่วม
กิจกรรมทุกท่านให้ความสนใจในการเดินทางจากคลองด่านสู่แม่น้ำเจ้าพระยา เนื่องจากเป็นประสบการณ์ที่ไม่
เคยสัมผัส และมีความตื่นตาตื่นใจกับวิถีชีวิตริมน้ำตลอดสองฝั่งคลองเป็นอย่างยิ่ง โดยผู้ร่วมกิจกรรมต้องการให้
เพิ่มระยะเวลาในการศึกษา เพื่อขยายระยะเวลาในช่วงการเรียนรู้ด้วยตนเองเพิ่มเติม และต้องการให้จัด
กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อศึกษาในแหล่งเรียนรู้ของเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียนที่ยังไม่ได้พบในกิจกรรมครั้งนี้
ตลอดจนพึงพอใจในกิจกรรมการเรียนรู้ที่ได้ตอบคำถามลงในใบกิจกรรมระหว่างการเรียนรู้ตามสถานที่ต่างๆ
และการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ตนเองตอบคำถามร่วมกัน เพื่อเรียนรู้ข้อมูลทางศิลปกรรมและ
ศิลปวัฒนธรรมอย่างถูกต้อง พร้อมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันว่ามีความประทับใจในวิถีชีวิตริมสองฝั่งคลองที่
ได้สัมผัสถึงเรื่องราวทั้งคุณค่าทางศิลปกรรม ซึ่งเป็นมรดกที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ น่าจะประชาสัมพันธ์แหล่ง
เรียนรู้และเรื่องราวของชุมชนเหล่านี้ให้เป็นที่ทราบกันทั่วไป เพื่อผู้คนจะได้มาเรียนรู้ ตลอดจนรวมพลังในการ
อนุรักษ์ และประทับใจในวิถีชีวิตดั้งเดิมซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นรากฐานของชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในอดีต
ซึ่งผู้ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ไม่คิดว่าจะยังมีอยู่ในเมืองหลวงที่การพัฒนาทุกสิ่งในปัจจุบันดำเนินอย่างรวดเร็ว

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา พบว่า สภาพปัจจุบันของแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทาง
คลองด่าน บางขุนเทียนที่เหมาะสมในการศึกษารูปแบบทางศิลปกรรม ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิต เพื่อนำมา
ในการจัดการเรียนรู้มีจำนวน 10 แหล่งเรียนรู้ ได้แก่ วัดราชโอรส วัดหนัง วัดนางนอง วัดอัปสรสวรรค์ วัดนาง
ชี ชุมชนละแวกวัดบางขุนเทียนนอก กลางและใน วัดบางพระขุนนอก วัดแก้วไพฑูรย์ วัดไทรและวัดสิงห์
โดยผู้วิจัยได้นำมาพิจารณาถึงความเหมาะสมของเส้นทางและระยะเวลาเพื่อสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ รูปแบบ
การจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ด้านวัตถุประสงค์ ต้องกำหนดให้
ผู้ร่วมกิจกรรมเกิดความรู้ความเข้าใจทางศิลปวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ในเส้นทางคลองด่าน บางขุน
เทียน และเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม 2) ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ต้องคัด
สรรจากความสอดคล้องของเนื้อหาที่จะเรียนรู้ คำนึงถึงการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง ต้อง
ให้ความสำคัญกับความสะดวกในการเดินทาง และความสะอาดของสถานที่ 3) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ทาง
ศิลปวัฒนธรรม ต้องบรรยายให้ความรู้เบื้องต้น และขอบเขตของสถานที่ที่จะทำการศึกษาลงจากนั้นจึง
นำเข้าสู่การชมสถานที่จริง โดยลำดับสถานที่ตามกลุ่มเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับผู้เรียน เช่น ยุคสมัยศิลปกรรม
รูปแบบศิลปกรรม วิถีชีวิตของผู้คน อาหารการกิน การประกอบอาชีพ และ 4) ด้านการประเมินผลการเรียนรู้
ทางศิลปวัฒนธรรม ต้องประเมินสภาพจริงโดยการสังเกตพฤติกรรม และสอบถามความพึงพอใจในการจัดการ

เรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมหลังการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ สำหรับขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม แบ่งเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้ 3.1) ขั้นเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม 3.2) ขั้นตอนการเดินทางเรียนรู้ 3.3) ขั้นบันทึกข้อมูลการเรียนรู้ 3.4) ขั้นสรุปผลการเดินทาง 3.5) ขั้นแบ่งปันข้อค้นพบ และ 3.6) ขั้นประเมินความพึงพอใจในการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม โดยสามารถอภิปรายผลการวิจัยตามขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมได้ดังนี้

การดำเนินการจัดการเรียนรู้ในขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นขั้นตอนแนะนำให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นของสถานที่ที่จะทำการเรียนรู้ ประวัติความเป็นมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ขอบเขตและแหล่งเรียนรู้ที่จะทำการศึกษาลงความสำคัญของการเรียนรู้ในครั้งนี้ สอดคล้องกับหลักขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ของ ชูติมา เวทการ (2551) ที่กล่าวว่า ควรทราบว่าในชุมชนมีแหล่งการเรียนรู้ใดบ้าง ทราบรายละเอียดว่าแหล่งเรียนรู้นั้นให้ความรู้ในด้านใด เช่น วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม พิพิธภัณฑสถานที่เป็นที่เก็บรวบรวมข้อมูลความรู้และของใช้พื้นบ้าน ผู้รู้ด้านประวัติศาสตร์หมู่บ้าน ผู้รู้ด้านความเชื่อท้องถิ่น แหล่งประกอบการด้านศิลปะ เป็นต้น เนื่องจากข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้มองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างความต้องการที่จะเรียนรู้กับแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ได้ชัดเจน

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนการเดินทางเรียนรู้ เป็นขั้นตอนที่ผู้ร่วมกิจกรรมได้ลงพื้นที่ภาคสนาม สืบค้นและสังเกตแหล่งเรียนรู้ในสถานที่จริง เรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ตามแผนการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เรื่อง “ลัดเลาะเลียบริมคลอง” ทั้งรูปแบบศิลปกรรม ศิลปวัฒนธรรม และกิจกรรมการเรียนรู้ด้านอื่นๆ เช่น วิถีชีวิตของผู้คนในเส้นทางคลองด่านจากบุคคลในพื้นที่ ดำเนินการ เรื่องเล่าพื้นบ้าน โดยมีสื่อที่ใช้ในการเรียนรู้ซึ่งจัดทำโดยผู้วิจัย ได้แก่ คู่มือการเรียนรู้ “ลัดเลาะเลียบริมคลอง” ซึ่งบอกเล่าเรื่องราวและข้อมูลเบื้องต้นของแหล่งเรียนรู้ แผนที่และแผนภาพของแหล่งเรียนรู้ในเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ในขั้นตอนนี้ผู้ร่วมกิจกรรมจะได้เชื่อมโยงความรู้ที่ได้รับในขั้นตอนแรก รวมถึงประสบการณ์เดิมของตนเองกับสิ่งที่ได้พบ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้สังเกตและเรียนรู้ไปพร้อมกัน สอดคล้องกับ ดำริ บุญชู (2548) ที่ว่า การเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ ซึ่งเป็นที่รวมขององค์ความรู้ที่หลากหลายทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมเกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข เกิดความสนุกสนาน มีความสนใจที่จะเรียนรู้ ค้นคว้าด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการคิดได้เอง ปฏิบัติเอง และสร้างความรู้ด้วยตนเอง ขณะเดียวกันก็สามารถเข้าร่วมกิจกรรม และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ปลุกฝังให้รู้และรักผ่านการมองเห็นคุณค่าและตระหนักถึงปัญหาในชุมชน นอกจากนี้ยังทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ และยังสอดคล้องกับ เนาวนิตย์ สงคราม (2557) ที่ว่า กิจกรรมการศึกษานอกสถานที่เป็นกิจกรรมที่มีคุณค่า เพราะผู้ร่วมกิจกรรมจะเกิดการเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ตรง ตลอดจนส่งเสริมทักษะด้านต่างๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมกิจกรรม ได้ลงมือปฏิบัติ สังเกต สืบค้น แก้ปัญหา พัฒนาการคิดของผู้เรียนให้เรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบตัวอย่างมีความหมาย สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของผู้ร่วมกิจกรรมต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นบันทึกข้อมูลการเรียนรู้ เป็นขั้นตอนที่ผู้ร่วมกิจกรรมบันทึกการเรียนรู้ลงในใบกิจกรรมตามหาการซ่อนตัวของศิลปกรรมและศิลปวัฒนธรรม โดยกิจกรรมนี้จะฝึกทักษะการสังเกตระหว่างการเรียนรู้ผ่านใบกิจกรรมซึ่งแสดงภาพบางส่วนของผลงานให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้สังเกตและค้นพบรายละเอียดของภาพดังกล่าว พร้อมบันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้เพิ่มเติมผ่านการจดบันทึก ถ่ายภาพหรือวาดภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Millan (1995) ที่ว่า การศึกษานอกสถานที่จะประสบความสำเร็จได้ ถ้าผู้เรียนมีส่วนร่วม มีประสบการณ์โดยตรงอย่างใกล้ชิดกับความเป็นจริงซึ่งเป็นประโยชน์สูงสุดสำหรับผู้เรียน และการจัดการเรียนรู้ควรนำแหล่งความรู้มาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ กิ่งแก้ว อารักษ์ (2548) ที่ว่า การกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อที่หลากหลายจะช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นโดยใช้เวลาในการรวบรวมข้อมูล และสะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อมูล กิจกรรมดังกล่าวเสริมสร้างการเรียนรู้และทักษะในการแสวงหาข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ โดยอาศัยการสร้างความตระหนักเชิงมนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและ ความแตกต่างของข้อมูล ตลอดจนการประเมินข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งส่งผลอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ด้านเนื้อหา เจตคติ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยอาศัยแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายในการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นสรุปผลการเดินทาง ในขั้นตอนนี้ผู้ร่วมกิจกรรมจะสรุปผลการร่วมกิจกรรมลงในใบงาน โดยสรุปจากประเด็นที่กำหนดไว้เพื่อเป็นข้อค้นพบจากการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในครั้งนี้ ขั้นตอนนี้ เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจตนเอง ทบทวนและเขียนสรุปสิ่งที่เรียนรู้ สอดคล้องกับ เนาวนิตย์ สงคราม (2557) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ในสถานที่จริงเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเกิดแนวคิดใหม่ๆ ในขณะที่ได้เรียนรู้ ข้อมูลที่ผู้เรียนได้รับจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดแนวคิดใหม่ หลังกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนควรวิเคราะห์และสังเคราะห์สิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้และนำมาแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะฝึกกระบวนการช่างสังเกต และช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางความคิดเพิ่มขึ้น โดยผู้สอนควรแนะนำจุดที่ผู้เรียนควรสังเกต และออกแบบกิจกรรมที่ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 5 ขั้นแบ่งปันข้อค้นพบ ในขั้นตอนนี้ผู้ร่วมกิจกรรมจะร่วมกันอภิปรายถึงผลจากการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม โดยนำข้อค้นพบมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน พร้อมประเมินความถูกต้องและความเข้าใจที่ตรงกันของผู้ร่วมกิจกรรม เรียนรู้คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมในเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน พิจารณาและตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของชาติจากการเรียนรู้ผ่านงานศิลปกรรมและวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน สอดคล้องกับ Fink (2013) ซึ่งสนับสนุนลักษณะการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อตอบสนองความแตกต่างของผู้เรียนอย่างมีความหมาย โดยการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นไม่ได้มาจากการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่เพียงลำพัง แต่ควรมาจากการทำกิจกรรมหลายๆอย่าง เช่น กิจกรรมกระบวนการกลุ่มที่มีการกระตุ้นให้ผู้เรียนเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาและกิจกรรมต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสวงหา แลกเปลี่ยน ลงมือปฏิบัติและสร้างองค์ความรู้ได้จากกิจกรรมที่มีความหลากหลายด้วยตัวของผู้เรียนเอง การเรียนรู้เชิงรุกมุ่งเน้นการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในบทบาทการเรียนรู้ของตนเองมากกว่าการรับความรู้โดยผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดเพียงฝ่ายเดียว เพื่อให้ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์ที่ได้รับจากการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ ชิวสิทธิ์

บุญเกียรติ (2555) ที่กล่าวถึง การดำเนินการเพื่อปกป้องวัฒนธรรมพื้นบ้านของประเทศญี่ปุ่นซึ่งเจ้าของวัฒนธรรมพื้นบ้านอาจไม่สามารถดูแลและสืบทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้เพียงลำพัง ดังนั้นการสนับสนุนการสืบทอดวัฒนธรรมไปยังคนรุ่นใหม่ การผลิตเอกสารและสื่อโสตทัศนเพื่อการเผยแพร่ และการจัดอบรมให้กับสาธารณชนในวงกว้างเป็นการทำงานเพื่อการรักษาและสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพราะภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่สะท้อนความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการรักษามรดกวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

ขั้นตอนที่ 6 ขั้นประเมินความพึงพอใจในการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ในขั้นตอนนี้ผู้เรียนจะตอบแบบสอบถามความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม แจ้งผลสะท้อนกลับให้ผู้จัดการเรียนรู้ได้ทราบถึงความรู้สึกที่มีต่อการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในครั้งนี้ เพื่อนำไปพิจารณาประกอบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม สอดคล้องกับ พิมพ์นธ์ เดชะคุปต์ (2557) ที่กล่าวถึงกระบวนการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นการเรียนรู้เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียน ควบคู่กับการเรียนรู้ท้องถิ่นและความเป็นสากล โดยผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ซึ่งเป็นกระบวนการสืบค้นและค้นพบด้วยตนเอง ว่า “จะเรียนอย่างไร” “คิด” และ “สร้างสรรค์” โดยมุ่งหวังการเรียนรู้ด้วยความสนุกสนานและผู้เรียนได้รับรางวัลไปในตัว

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมดังที่กล่าวมานี้ จะเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ทราบถึงเรื่องราวและคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ทั้งด้านคุณค่าทางศิลปกรรมของไทย โดยเฉพาะศิลปกรรมรูปแบบพระราชนิยมซึ่งเป็นรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวรูปแบบหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ เรื่องราวของวิถีชีวิต ภูมิปัญญาของผู้คนในสองฝั่งคลองซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของไทยตั้งแต่อดีต เรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมของไทยในเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน โดยกิจกรรมการเรียนรู้ที่ได้จัดขึ้นในครั้งนี้เสริมสร้างความเข้าใจในเรื่องราวอันมีคุณค่าอย่างยิ่งแก่ผู้ร่วมกิจกรรม ซึ่งการเรียนรู้และความเข้าใจในเรื่องราวความเป็นมาของประวัติศาสตร์พื้นที่ ลักษณะและรูปแบบของศิลปกรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา ส่งผลให้ผู้ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ในเส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน ตระหนักถึงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งจะพัฒนาไปเป็นพื้นฐานในการอนุรักษ์ต่อไป นอกจากนี้ผู้คนในพื้นที่เมื่อพบว่าท้องถิ่นของตนเองได้รับความสนใจในการเข้ามาเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมก็จะเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง เกิดความรู้สึกรักและหวงแหน ต้องการนำเสนอเรื่องราวที่มีคุณค่าให้แก่ผู้ที่มาเรียนรู้ บุคคลในพื้นที่จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งการให้ความสำคัญกับคุณค่าของของปัจจัยที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ เป็นพื้นฐานสำคัญของการอนุรักษ์ พื้นฟู เพื่อให้ผู้คนตระหนักและเรียนรู้ว่าสิ่งที่กำลังจะทำร่วมกันนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่ควรร่วมมือกัน เพื่อสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามซึ่งสร้างสรรค์โดยบรรพบุรุษ และดูแลรักษาโดยผู้คนในยุคนี้ให้คงอยู่กับประเทศชาติของเราต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษา เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน สามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้ในพื้นที่อื่นๆ ได้โดยศึกษาสภาพแหล่งเรียนรู้ในเส้นทางหรือพื้นที่นั้นๆ ก่อนจัดกิจกรรมการเรียนรู้

2. การวิจัยในครั้งนี้ศึกษาสภาพของแหล่งเรียนรู้ เส้นทางคลองด่าน บางขุนเทียน และออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ตามการสำรวจและค้นพบในปัจจุบัน หากมีการจัดการเรียนรู้ในอนาคตควรตรวจสอบสภาพของแหล่งเรียนรู้เพื่อจัดกิจกรรมอย่างเหมาะสม เนื่องจากสถานที่ทุกแห่งมีความเปลี่ยนแปลงที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมโดยรอบเสมอ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ. (2549). *การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน: โดยถ้อยมนุษย์เป็นศูนย์กลาง*.

กรุงเทพมหานคร: สภาคาทอเล็กแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.

กิ่งแก้ว อารีรักษ์. (2548). *การจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบหลากหลาย*. กรุงเทพมหานคร: อัลฟามีเลียนเนียม.

กรมวิชาการ. (2540). *สุนทรียภาพทางศิลปวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

ชีวิสิทธิ์ บุญเกียรติ. (2555). *การปกป้องมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในประเทศไทยสู่ปุ่น – บทเรียนจาก*

สถาบันการวิจัยแห่งชาติ โดย ชิโยกิ มียาคะ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ชุดิมา เวทการ. (2551). *การจัดการเรียนรู้สาระทัศนศิลป์บนพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดำริ บุญชู. (2548). การใช้ประโยชน์จากแหล่งการเรียนรู้ในสถานศึกษา. *วารสารวิชาการ*, 8(1), 27-31.

ทิตนา แคมมณี. (2554). *รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นุชลี อุปภัย. (2556). *จิตวิทยาการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิภาพร ย่องเจริญ. (2551). *การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนสาระทัศนศิลป์ในโรงเรียน*

ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดน

ภาคใต้. สาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เนาวนิตย์ สงคราม. (2557). *การศึกษานอกสถานที่และการศึกษานอกสถานที่เสมือนเพื่อการเรียนรู้เชิงรุก*.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประยูร อุสุชาภา. (2550). *ความงามในศิลปะไทย*. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.

ปริยาภรณ์ ตั้งคุณนันต์. (2557). *การจัดการห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้*. กรุงเทพมหานคร: มิน เซอร์วิซซ์พลาย.

พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และเพียว ยินดีสุข. (2557). *การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รีณฤทัย รอดสุวรรณ. (2555). *การนำเสนอแนวทางการสอนศิลปะไทยในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นตาม*

ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ. วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา (OJED), 7(1), 1760-1774

ศรีเรือน แก้วกังวาน. (2530). *จิตวิทยาพัฒนาการ*. กรุงเทพมหานคร: ประกายพริก

สันติ เล็กสุขุม. (2550). *ความสัมพันธ์จีน-ไทย โยงใยในลวดลายประดับ*. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2544). *แม่น้ำลำคลอง สายประวัติศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541). *รายงานการวิจัยเรื่อง แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทย ในการจัดการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.

ภาษาอังกฤษ

Fink, L. Dee. (2013). *Creating Significant Learning Experiences: An Integrated Approach to Designing College Courses*. New York City: John Wiley and Sons.

Millan, Deborah A. (1995). *Field Trips: Maximizing the Experience*. Educational Resources Information Center. ERIC No. ED39803.